

Vahistamised

Käesoleva töö eesmärgiks on analüüsida vahistamise kasutamist õiguskaitseorganite poolt kohtueelses menetluses tõkendina ja vahistamismääruste vastavust seadusest tulenevatele nõuetele ning anda vastus küsimusele, kas tõkendina vahistamise kasutamine teenib seadusest tulenevat eesmärki või kasutatakse seda mitte-eesmärgi päraselt.

Töö aluseks on 2004. II poolaasta, 2005. ja 2006. aasta statistilised andmed Maakohtute ja Ringkonnakohtute vahistamistega seotud kohtuasjades. Kohtulahendite Infosüsteemi (KIS) andmeid kasutades on võrreldud perioodil 1.oktoober 2006 - 31. detsember 2006 Maakohtute poolt tehtud vahistamismäärusi ja vahistuse põhjendatuse kontrolli määruseid. Analüüsis ei vaadelda Ringkonnakohtu määruseid, mis on tehtud Maakohtu määruste peale ning ei analüüsita I astme kohtute määruste tühistamise põhjuseid.

Vahistamise kui kõige rangema tõkendi edasises analüüsis on vajalik vaadelda selle kohaldamist nii kuriteo liikide, nende raskusastete kui ka konkreetsete teokoosseisude lõikes, samuti teiste tõkendite kasutamise kontekstis.

Vahistamise ja vahistuse põhjendatuse kontrolli seaduslikud alused

Põhiseaduse § 20 järgi on õigus vabadusele ülim põhiseaduslik väärtus ning seda võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni Art. 5 sätestab vabaduse kui õiguse, mis vajab erilist kaitset.

Vahistamise alused sätestab KrMS § 130 lg 2 . Osundatud sätte kohaselt võib kahtlustatava või süüdistatava vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib **kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid**. Seadus ei ava samas eelnimetatud aluste täpsemaid tunnuseid. Millistel asjaoludel on vahistamine kooskõlas seadusest tulenevate alustega, st. millal on võimalik järeldada, et isik võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid, on ulatusliku diskretsiooniga otsustus, mille õiguspärasuse kujundamisel on kaalukas koht kohtupraktikal.

Kuivõrd vahistamine on aga oluline põhiõiguse riive, ei ole mõistlik selle kohaldamise alused sisustada sedavõrd ulatuslikku diskretsiooni võimaldava regulatsiooniga ning sisuliselt määratlemata õigusmõistetega. Erinevate riikide seadusandlus osundab vajadusele sätestada seaduses täpne vahistamise aluste ja nende aluste olemasoluks vajalike tunnuste loetelu¹.

Vahistamise õiguspärasuse hindamisel on oluline käsitleda sellega seonduvaid menetlusdokumente, eelkõige vahistamismäärust. KrMS § 132 näeb ette vahistamismäärusele konkreetsed nõuded. Vahistamismäärus peab sisaldama muuhulgas kuriteo asjaolude kirjelduse, mille toimepanemises isikut kahtlustatakse, vahistamise aluse ning vahistamise põhjenduse. Eriti oluline on vahistamise põhjenduse esitamise nõue. Sellise

¹ Näiteks võib tuua Saksamaa Strafprozesordnung § 112 jj.

põhjenduse kaudu on võimalik kontrollida, milliste asjaolude arvestamisel kujunes vahistamise otsustajal veendumus, et esinevad vahistamise alused ning konkreetsel juhul on vahistamine vajalik.

Vahistamise õiguspärasus sõltub olulisel määral vahistamise otsustamise menetlusest. Kohane menetlus peab tagama isiku õiguse esitada oma vastuväiteid ja taotlusi, st. sisuliselt teostada kaitseõigust, samuti saab kohases menetluses tagada kõikide vajalike asjaolude piisava kaalumise. Vahistamismääruse tegemise otsustab eeluurimiskohtunik pärast kriminaaltoimikuga tutvumist ja vahistatava küsitlemist. KrMS § 131 lg 3 järgi kutsutakse eeluurimiskohtuniku juurde prokurör ja **vahistatava taotlusel** kaitsja ning kuulatakse nende arvamust. Vahistamise aluse puudumisel vabastatakse isik viivitamatult.

Vahistamisaluse (kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise kahtluse või jätkuvalt kuritegude toimepanemise kahtluse) olemasolu tõendamise koormis lasub prokuröriil. See aga tähendab, et prokurör saab vahistamist taotleda vaid juhul, kui ta on piisavalt veendunud vahistamise põhjendatuses ja vajalikkuses ning suudab vahistamise aluse olemasolu tõendada ka eeluurimiskohtunikule.

Vahistamismääruse edasikaebe korda reguleerib KrMS 15. peatükk.

Vahistuse põhjendatuse kontrolli reguleerib KrMS § 137. Selle järgi saab vahistatu või tema kaitsja vahistamisest kahe kuu möödumisel esitada eeluurimiskohtunikule taotluse kontrollida vahistuse põhjendatust. Samas ei sisalda seadus sisulisi kriteeriume ja nõudeid sellise vahistamise põhjendatuse kontrollimiseks. Veelgi enam, KrMS § 145 lg 1 p 2 ja § 385 p 6¹ kohaselt vahistuse põhjendatuse kontrolli määruse põhistust ei esitata ning vahistuse põhjendatuse kontrolli määrust ei saa vaidlustada määruskaebuse lahendamise menetluses. Nimetatud normidest tulenevalt ei ole aga võimalik hinnata, kas ja millises ulatuses tegelikult kontrolliti taotluses toodud asjaolusid ja hinnati, kas vahistamise alused on jätkuvalt olemas või on ära langenud.

Vahistamistega seonduv statistika

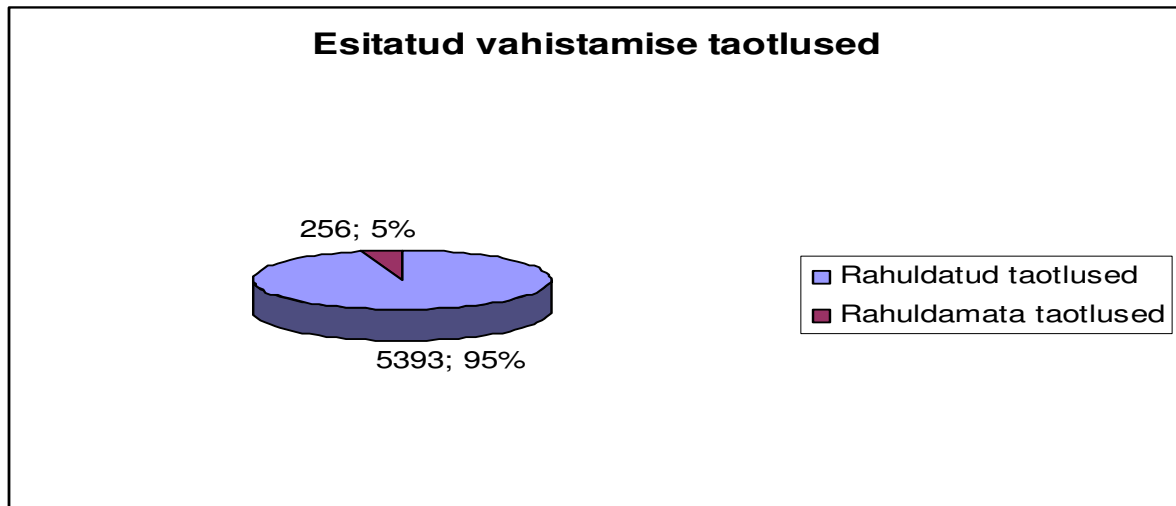
Käesolev analüüs on esialgne ning võib sisaldada ebatäpsusi, mis tulenevad eelkõige kasutatud alusmaterjali iseloomust. Kogutud/saadetud andmete kontrollimisel selgusid vastuolud arvulistes näitajates, samuti ilmnesid olulised takistused vahistamisalaste andmete täpsustamiseks käesoleva analüüsi raames². Andmete iseloom võimaldab aga eeltoodule vaatamata teha vahistamiste osas üldisi järeldusi, mida saab täpsustada juba hilisemates uuringutes.

Statistiliste andmete järgi esitati 2004. II poolaasta kuni 2006 lõpp prokuratuuri poolt vahistamise taotlusi 5649, millest rahuldati 5393 taotlust. Samas oli selle perioodil prokuratuuri andmetele tuginedes 48 780 kahtlustatavaga kriminaalasja. 2004 aasta II poolel taotleti keskmiselt kõikide Ringkonnaprokuratuuride peale kokku 16,2% kahtlustatavatega kriminaalasjades vahi alla võtmist³. 2005. aastal langes see 11,4%-le ning aastal 2006 oli see veelgi väiksem (10,8%). Kahe ja poole aasta keskmine vahistamistaotluste protsent on aga

² Mõningaid statistilisi andmeid hakati koguma alles 2006 aastast ning samas tuleb arvestada ka ekslike kannete sisestamisega andmebaasidesse

³ Kuna 2004. aasta puhul vaadeldakse ainult II poolaastat, siis ei pruugi võrdlused 2005-2006 aastaga olla päris tõsiselt võetavad.

12,8%.⁴ Kui võrrelda aga prokuratuuride poolt esitatud vahistamistaotluste ja Maakohtute poolt rahuldatud vahistamistaotluste arvu, siis võib öelda, et aastate jooksul muutusi ei ole toimunud ning rõhuv osa vahistamise taotlustest Maakohtute poolt ka rahuldatakse⁵. Samal ajal ei ole ka ringkonnakohtud arvestataval määral tühistanud maakohtute vahistamismäärusi (tühistamiste % ulatub umbes 2-ni).⁶



Joonis 1

Eeltoodud faktilised andmed on interpreteeritavad mitmel võimalikul viisil:

- 1) kriminaalmenetluse seadustik reguleerib vahistamise alused ning vastava menetluse nõuded viisil, mis praktiliselt välistavad vahistamistaotluse rahuldamata jätmise või tulemusliku vaidlustamise;
- 2) vahistamistaotluste rahuldamata jätmise tõenäosus on üliväike, kuna prokuratuuri taotlused vastavad seaduse nõuetele ning on sisuliselt piisavalt põhjendatud;
- 3) maakohtud vahistamise otsustamisel lähtuvad formaalsetest kriteeriumidest ega süvene tegelikult konkreesse juhtumisse (ei kontrolli ega hinda põhjenduste olemasolu ja kaalukust);
- 4) vahistamismääruste tühistamise väike protsent osundab nende määruste põhistatusele ja vastavusele seaduse nõuetele.

Vaadeldud andmed osundavad ka asjaolule, et kahtlustatavatega kriminaalasjade arvu suhtelise stabiilsuse juures tõkendina vahistamise taotlemiste arv mõnevõrra väheneb. Selline tendents võib olla tingitud nii muudatustest kuritegude liigis ja laadis, mistõttu vahistamise kohaldamine pole sisuliselt vajalik ning menetluse eesmärgid on saavutatavad teiste tõkendite

⁴ vt Tabel 1

⁵ vt Joonis 1

⁶ Täpset analüüsi piirkondade kohta on väga raske teha, sest Pärnu Maakohtu asjad vaadatakse läbi Tallinna Ringkonnakohtus ning seega nõuaks piirkondade statistika Ringkonnakohtu määruste täpset läbivaatamist. Seetõttu on Tabelis 1 toodud tühistamised omistatud Harju Maakohtule.

kohaldamisega, kui ka oluliste muudatustega menetluste liikides ja nende kasutamise ulatuses.

Konkreetsete dokumentide vaatlus

1. Prokuratuuri poolt esitatud vahistamistaotluste põhjendatust ei ole olnud võimalik käesoleva analüüsi käigus kontrollida. Vaadeldud Maakohtute määrustes on küll osaliselt kajastatud prokuratuuri poolt esitatud taotluse sisu, mis aga ei anna piisavat informatsiooni nende taotluste iseloomu ja sisu hindamiseks. Antud teema vajab täiendavat analüüsi juba uutal alustel.

2. Vahistamiste analüüsil on keskne koht maakohtute vahistamismäärustel.

Käesoleva töö raames on vaadeldud ka 2006. aastal koostatud vahistamismääruseid ning muud vahistamistega seotud kohtupraktikat.

Analüüsi üheks lähtekohaks on Riigikohtu tõdemus (määrus nr 3-1-1-103-06), et põhjendatud kuriteokahtlus on vahistuse kui kahe põhiõiguse - üldise vabadusõiguse ja süütuse presumptsiooni - kõige tõsisema riive lubatavuse absoluutne eeltingimus. Kohtuasjas Lawless v. Iirimaa 1961. a tehtud otsuses, aga ka mitmetes hilisemates lahendites on Euroopa Inimõiguste Kohus märkinud, et vahistamise eesmärk saab lõppastmes olla vaid isiku toimetamine kohtu ette ja et keelatud on sellise isiku vahistamine, kelle kohtuasja kohtuliku arutamiseni riik ei saa või ei soovigi jõuda. Põhjendatud kuriteokahtlus ongi selle tagatiseks, et kohtuliku arutamiseni saadakse ja soovitakse jõuda. Põhjendatud kuriteokahtlusest vahistamise eeltingimuse mõttes on alust rääkida siis, kui kohus jõuab senise kohtueelse menetluse tulemuste pinnalt veendumusele, et suure tõenäosusega on kahtlustatav või süüdistatav kas kuriteo täideviija või sellest osavõtja. Kuriteokahtluse põhjendus peab tuginema kriminaaltoimiku konkreetsetele materjalidele ja vahistusmääruses ei saa piirduda üksnes ühelauselise tõdemusega, et toimikumaterjalide pinnalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus.

Vaadeldes Maakohtute vahistamismääruste praktikat, siis peab tõdema, et tihtipeale just nimelt sellise ühelauselise tõdemusega piirduakse. Piisavalt tüüpiliseks näiteks võib tuua järgmise vahistamismääruses sisaldunud teksti:

*Vahistamistaotluse läbivaatamisel kohtunik tutvus kriminaaltoimikuga, vahistamistaotluses esitatud põhjendustega, kuulas ära prokuröri ja vahistatava kaitsja arvamuse ning küsis vahistatavat. Vahistamismenetluses kohtunik leidis, et Isik⁷ tuleb KrMS § 130 lg 2 alusel vahistada. Isik on karistatud kriminaalkorras 2 korral, tingimuslikult jäeti vangistus kohaldamata. Vaatamata tingimuslikule karistusele **pani ta toime uue kuriteo**. Teda kahtlustatakse kuriteos KarS § 184 lg 2 p 2 järgi.*

Arvestades toimepandud tegu on otstarbekas kohaldada Isiku suhtes tõkendina vahistamist. Nendest asjaoludest teeb kohtunik järelduse, et Isik võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda ja jätkuvalt toime panna kuritegusid. Seega esineb KrMS § 130 lg-s 2 sätestatud alus Isiku vahistamiseks.

⁷ Isikunimi on asendatud sõnaga "Isik"

Antud juhul ei nähtu määrusest, et millele tuginedes kohus väidab kriminaalmenetlusest kõrvale hoidumise ja jätkuvate kuritegude toimepanemise ohtu. See, et isikut kahtlustatakse uue kuriteo toimepanemises katseajal ei saa veel olla põhjenduseks, et isik paneb ka edaspidi toime kuritegusid. Samuti jääb arusaamatuks, mille järgi kohtunik on otsustanud, et isik kriminaalmenetlusest kõrvale hoidub. Veelgi enam - antud juhul on kohtunik asunud määruks juba seisukohale, et isik on toime pannud uue kuriteo. See on aga juba tõsine süütuse presumptsiooni vastu eksimine.

Sarnane on järgnev näide:

Isikut kahtlustatakse KarS § 121 järgi selles, et tema X kuupäeval läks kallale oma emale Y, samuti selles, et samasugused kuriteod pani ta toime Z kuupäeval ja Q kuupäeval. Isik peeti kahtlustatavana kinni P kuupäeval.

Taotletakse Isiku vahistamist, kuna ta võib toime panna uusi kuritegusid. V kuupäeval mõisteti Isik süüdi karS§121 järgi ja teda karistati 2-kuulise vangistusega tingimisi 3 –aastase katseajaga. Ka sel korral oli kuritegu toime pandud Y suhtes.

Kohtus jäi prokurör esitatud taotluse juurde, Isik leidis, et vahistamiseks puudub alus.

Olles küsitlenud Isikut ja tutvunud kriminaaltoimikuga leian, et vahistamistaotlus on põhjendatud ja kuulub rahuldamisele selles toodud motiividel.

Antud näite puhul võiks öelda, et tegemist on juhuga, kus kohtunik on lähtunud ainult vahistamistaotluste põhjendustest. Leian, et antud olukorras on praktiliselt võimatu kaitsjal määrust edasi kaevata, sest kuskilt ei nähtu kohtu arutluskäik. Loetud määruste põhjal võib oletada, et vahistamistaotluste praktiliselt 100%-ne rahuldamine ei anna motivatsiooni piisavalt põhjendatud vahistamistaotluste koostamiseks. Vahistamismääruste põhjendused peaksid enamasti aga just tulema prokuröri vahistamistaotlusest⁸. Vahistamistaotluste põhjenduste kvaliteet on otseselt seoses vahistamismenetluses nõutavate tingimustega.

Eeltoodutest mõnevõrra põhjalikum ja põhjendatum on Pärnu Maakohtu määrus nr 1-06-12516

Kohus, ära kuulunud menetlusosaliste seisukohad ning põhjalikult tutvunud taotluse ja sellele lisatud materjalidega, leiab, et prokuröri taotlus antud tõkendiliigi kohaldamiseks on põhjendatud.

KrMS §130 lg.2 sätestab, et kahtlustatava või süüdistatava võib vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid.

Kohus leiab, et kohtu poolt asja menetluses tuvastatu põhjal on kohtul piisav alus eeldada kahtlustatava poolt uute kuritegude toimepanemise võimalikkust ja/või kahtlustatava kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumisele asumist. Prokuröri motiivid taotletava tõkendi kohaldamise aluste osas on asjakohased ja veenvad, mistõttu kohus ei pea vajalikuks määruks korrata prokuröri poolt toodud kõiki asjaolusid.

Raskeima tõkendiliigi kohaldamise vajalikkuse hindamisel arvestab kohus eeskätt asjaolu, et kahtlustatavat on varem kriminaalkorras korduvalt karistatud - viimati 17.03.2004.a. Valga Maakohtu poolt KarS §118 p.1 alusel 4 aasta vangistusega tingimisi 1a ja 6 kuu katseaja, samuti on isikut korduvalt karistatud väärteokorras. Kohus leiab, et isiku käitumisharjumus

⁸ Mis ei tähenda, et kohus saaks ainult sellele tugineda

toimida kestvalt õigusvastasel viisil, loob süvendatud eeldused nii isiku poolt kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise kui ka isiku poolt uute kuritegude toimepanemise võimalikkuse osas, mistõttu ei loe kohus veenvaiks kahtlustatava kinnitusi õiguskauale teele asumise kohta. Kohtu sellekohast järeldusotsustust kinnitab ka asjaolu, et kahtlustatavale varasemalt määratud karistused (ei rahalised karistused ega tingimisi vangistus) ja -kohaldatud kergemaliigilised tõkendid, pole kahjuks teeninud oma preventiivset eesmärki, milline fakt viitab isiku passiivsele suhtumisele õiguskorda ja -kohustustele. Eeltoodust johtuvalt loeb kohus põhjendatuks ja veenvaiks prokuröri väiteid isiku poolt vabaduses viibides kuritegude toimepanemise võimalikkuse kohta.

Samuti loeb kohus põhjendatuks prokuröri kahtlusi kahtlustatava poolt kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise ohu olemasolu osas. Isik on kohtule kinnitanud prokuröri väiteid menetleja kutsele mittereageerimise kohta; isiku viited selle põhjuste kohta on ennastõigustavad ning pole käsitlevad menetlustoimingu teostamist takistava seadusliku asjaoluna. Seetõttu võib kohus eeldada, et isik võib hakata hoiduma kõrvale kriminaalmenetlusest.

Eeltoodu alusel asub kohus seisukohale, et kahtlustatav võib vabaduses viibides jätkata kuritegude toimepanemist ja/või kõrvale hoiduda kriminaalmenetlusest, mistõttu kuulub prokuröri taotlus kahtlustatava suhtes tõkendina - vahistamine - kohaldamiseks rahuldamisele.

Vahistamise juures on probleemne prokuratuuri õigus esitada vahistamisest keeldumise määruse peale määruskaebus. Põhiõiguste riivet puudutava kohtumääruse (nt. vahi alla võtmisest keeldumise, läbiotsimiseks loa andmise keeldumise määruse, jälitustoiminguks loa andmise keeldumise määruse jne.) vaidlustamine prokuröri poolt on oma tähenduselt ebaselge. Kohus keelduva määrusega ei kitsenda kriminaalmenetluses osaleva prokuröri õigusi, vaid otsustab isikuõiguste üle. Piisavate aluste ilmnemisel ja nõuetekohase taotluse esitamisel saab kohus oma eelneva määruse ümber vaadata.

Analüüsitud maakohtute vahistamismäärused osundavad nende määruste ebapiisavale põhjendatusele : tõdetakse, et isik tuleb vahi alla võtta (jättes määruse sisuliselt põhjendamata) või asutakse seisukohale, et isik on toime pannud kuriteo või et prokuröri taotlus tuleb rahuldada üldpreventsiooni ja õiguskorra tagamise huvides.

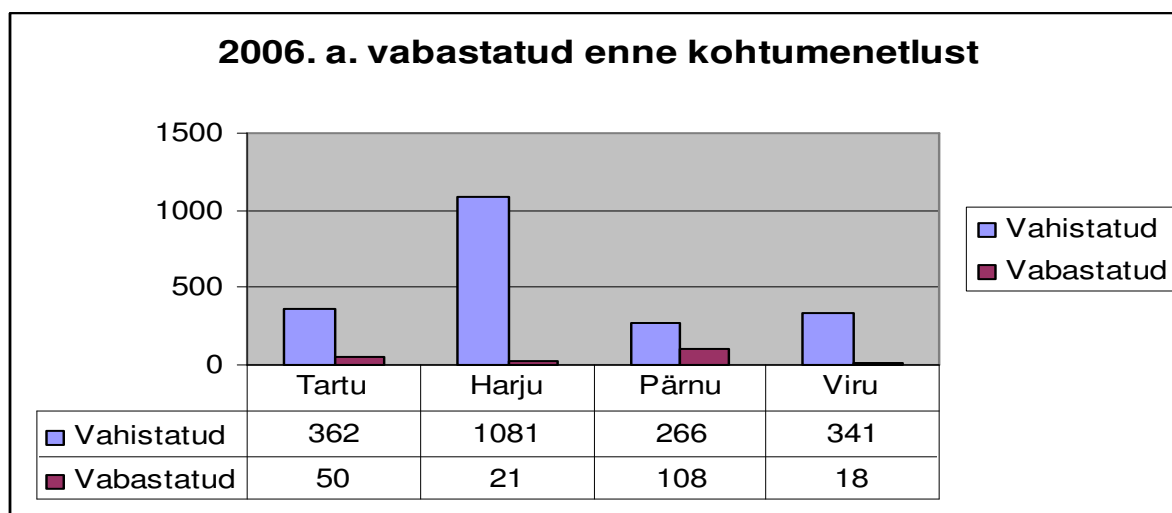
Üldjuhul on ühe ja sama kohtuniku tehtud vahistamismäärused sõnastuselt sarnased. Muudetud on vaid asjaolude kirjeldus. See aga viitab omakorda ebapiisavale sisulisele lähenemisele konkreetse taotluse üle otsustamisel. Vaevalt on erinevate isikute puhul vahistamise alused ja nende põhjendused täielikult ühtelangevad. Niisugune praktika ei saa garanteerida isikute põhiõiguste riive õiguspärasust.

Väidetavalt kasutatakse praktikas vahistamist sageli uurimis-taktikalistel eesmärkidel. Käesoleva analüüsi raames ei ole selline praktika tõendatud ega ka ümber lükatud. Kaudselt võib seda väidet peegeldada vahistatute vabastamise analüüs.

KrMS § 134 lg 2 ütleb, et kui vahistamise alus langeb ära enne süüdistusakti kohtusse saatmist käesoleva seadustiku § 226 lõikes 3 sätestatud korras, vabastab eeluurimiskohtunik või prokuratuur vahistatu määrusega. Ringkonnaprokuratuurist saadetud andmete kohaselt⁹ on 2006. aastal eelmainitud paragrahvi alusel vabastatud 197 vahistatut. Kui vaadelda andmeid piirkondade kaupa, siis tuleb tõdeda, et kui Põhja Ringkonnaprokuratuuris on vabastatud 21 isikut, siis Lääne Ringkonnaprokuratuuris 108 isikut. Protsentuaalselt arvestades rahuldatud vahistamisaotluste arvust vastavalt **1,9%** ja **40,6%**. Siinkohal on

⁹ Ringkonnaprokuratuur on ise tõdenud, et nende poolt esitatud andmed ei pruugi vastata tegelikkusele

ebatõenäoline, et niivõrd suur erinevus on tekkinud ebatõestest andmetest. Seega tõusetub küsimus sellise erinevuse sisulistest põhjustest. Kas tegemist on "jõu näitamisega" Lääne Ringkonnaprokuratuuris st, et taotletakse ka väiksemates asjades vahi alla võtmist, mille tegelikuks põhjuseks on hoopis uurimistaktikalised eesmärgid? Või on Lääne Ringkonnaprokuratuuris menetluses oma olemuselt kergemad kuriteod ning uurimistoimingud saavad kiiremini tehtud (mis iseenesest ei tähenda vahistamise alus(t)e äralangemist)? Antud juhul tuleb tõdeda, et käesoleva analüüsi raames kogutud andmete põhjal eelpüstitatud küsimustele vastata ei saa. Neile küsimustele vastamisel tuleks teha täiendavaid uuringuid, mis hõlmaks Lääne Ringkonnaprokuratuuris koostatud kriminaaltoimikutega põhjalikku tutvumist. Samas ei saa välistada ka asjaolu, et 2006. aastal on nn hulgaline vahi alt vabastamine seotud Pärnu Vangla sulgemisega¹⁰. Sellisel juhul on aga paratamatu põhjendatult kahelda nende vahistamiste põhjendatuses ja õiguspärasuses.



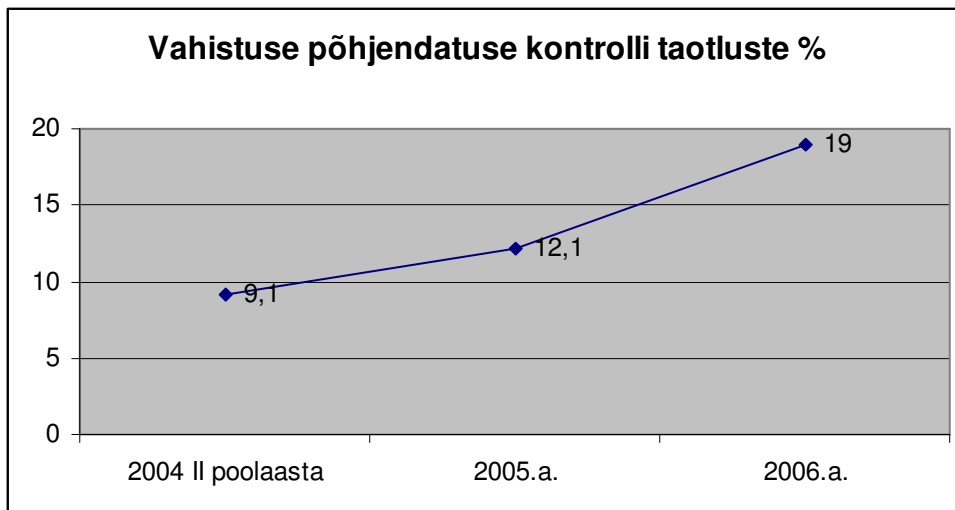
Joonis 2¹¹

Vahistuse põhjendatuse kontroll

Kui vahi alla võtmiste taotluste protsent on aasta jooksul näidanud vähenemistendentsi, siis vahistuse põhjendatuse kontrolli taotluste osakaal Maakohtute töös näitab vastupidist suunda. Kui 2004. II poolaastal esitati vahistuse põhjendatuse kontrolli taotlusi ligikaudu 9% juhtudest, siis aastal 2006 on toimunud suhteliselt suur hüpe ning vahistuse põhjendatuse kontrolli taotluste protsent rahuldatud vahistamistaotluste arvust on 19.

¹⁰ Pärnu Vanglas peeti kinni ka vahistatuid ning vangla suleti 15.01.2007. 108 vabastatust vabastati 92 just II poolaastal.

¹¹ Tabelis on esitatud vahistatute andmed Maakohtute järgi ning vabastatute andmed vastavate piirkondade Prokuratuuride järgi



Joonis 3

Huvitav on asjaolu, et vahistuse kontrolli taotluste esitamise protsent aastal 2006 on langenud või jäänud praktiliselt samaks vaid Tartu Maakohtu piirkonnas, ülejäänute Maakohtute piirkonnas on vastav näitaja tõusnud jõuliselt¹². Sellise tõusu põhjuseks võiks pidada kahte asjaolu:

- 1) vahistatud ja kaitsjad on muutunud õigusteadlikumaks
- 2) pikenenud on vahi all oleku aeg¹³

Selleks, et saaks teha konkreetseid järeldusi, oleks vaja analüüsida vahi all viibimise kestvust. Küll aga tundub äärmiselt ebatõenäolisena asjaolu, et Tartu piirkonna vahistatute ja kaitsjateni ei ole kriminaalmenetluse vastavad sätted jõudnud.

Seadusandja ei ole täpsemalt sätestanud, millisest kriteeriumist peaks kohtunik vahistuse (kestva) põhjendatuse kontrollimisel lähtuma. Ühelt poolt on kahtlemata põhjendatud küsimus, et kui isik on põhjendatud määruse alusel vahi alla võetud, siis kas ja kuidas seaduses nimetatud alused saavad aja jooksul "ära kaduda"? Kuid teiselt poolt meenutagem taas, et vahistamise näol on tegemist ülitõsise põhiõiguste riivega ja selle tõttu ei ole õige vahistatuse põhjendatuse kontrolli lugeda formaalsuseks. Eriti tuleks aga siin arvestada EIK arusaama, et kohtud peavad igal konkreetset hetkel, mil nad tegelevad vahistamisega, hindama selle põhjendatust uuesti ja et juhul, mil isik on olnud juba väga pikka aega vahi all ilma et oleks jõutud kohtuliku arutamiseni, ei saa enam vahi alla pidamist õigustada muutumatult samade argumentidega, nagu vahistamise alguses. Vahistuse kestva põhjendatuse kontrollimisel võiks eeluurimiskohtunik tunda huvi ka selle vastu, kui intensiivselt on viimasel ajal kohtueelset menetlust toimetatud ja ega pole tegemist olukorraga, kus näiteks viimased paar kuud pole enam tehtud mingeid menetlustoiminguid. Kokkuvõtlikult: vahistuse kestva põhjendatuse kontroll peaks olema üheks meetmeks kohtueelse menetluse kiirema kulgemise suunas.¹⁴

¹² Vt. Tabel 1

¹³ Vahistuse põhjendatuse kontrolli taotlust saab esitada alles kahe kuu möödudes

¹⁴ E.Kergandberg - 15.03.2007 koolitusmaterjal

Analüüsi käigus vaadeldi vahistuse põhjendatuse kontrolli määrusi ajavahemikul 1. oktoober 2006 - 31. detsember 2006.

Vaadeldud aja jooksul vaatasid kohtud läbi 55 vahistuse põhjendatuse kontrolli taotlust, millest rahuldati kokku 3. Enamasti on vahi alla võetud isikud kahtlustatavad KarS § 199 lg 2 (14 korral) või KarS § 184 (9 korral) alusel.¹⁵ Ilmselt on see ka ootuspärane, sest antud kuritegude osakaal on kuritegude üldises statistikas kõige suurem. Samuti on ilmselt mainitud deliktikoosseisude puhul ka põhjendatud kahtlus, et võidakse mõjutada kaasosalisi/tunnistajaid.

Vahistuse põhjendatuse kontrolli juures on kindlasti küsimuseks selle õiguspärasuse hindamine. Kuna Maakohtu määrus edasikaebamisele ei kuulu, siis võib jääda mulje, et vahistuse põhjendatuse kontrolli määrus ei olegi efektiivselt vaidlustatav.¹⁶ Selle kohta on Riigikohus öelnud järgmiselt oma määruses nr 3-1-1-126-06:

Vahistatud isiku vabadusõigust riivatakse tema vahistamisega. Kriminaalmenetluse seadustiku § 136 ja § 384 lg 1 näevad ette võimaluse esitada vahistamismääruse peale määruskaebus. Sama seadustiku § 137 lg-s 1 vahistatule või tema kaitsjale antud võimalus esitada vahistamisest kahe kuu möödumisel eeluurimiskohtunikule või kohtule taotlus kontrollida vahistuse põhjendatust on oma iseloomult täiendav põhiõiguste tagamise garantii (vt ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrus asjas nr 3-4-1-17-06, RT III 2007, 3, 20, p 6). Kriminaalkolleegium märgib, et võimalusega esitada vahistamismääruse peale määruskaebus ja taotleda KrMS § 137 lg-s 1 märgitud korras vahistuse põhjendatuse kontrolli, on vahistatule seoses tema vabaduspõhiõiguse riivega tagatud Põhiseaduse ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga nõutaval määral nii tema õiguste kaitseks kaebuse esitamise võimalus kui ka kohane, s.o õiglane ja tõhus kohtumenetlus. Seetõttu on ekslik kaitsja väide, et vahistuse põhjendatuse kontrolli käigus tehtud määrus peab olema vaidlustatav.

Kindlasti on aga probleemne vahistuse põhjendatuse kontrolli puhul olukord, kus kahtlustatav vahistatu esitab taotluse tõkendi muutmiseks.¹⁷ Tekkib küsimus, et kuidas kohus peaks seda lahendama. Eeluurimiskohtunik saaks küll vahistuse aluste ära langemisel tühistada tõkendi, kuid reaalselt võimalust tal tõkendi muutmiseks nt elukohast lahkumise keelu vastu, ei ole. Seega sisuliselt on tegemist olukorraga, kus kahtlustataval vahistatul puuduvad vahendid enne kahte kuud taotleda vahi alt vabastamist või tõkendi muutmist kergemaliigilise tõkendi vastu. See aga kergendab kindlasti õiguskaitsestruktuuridel vahistamise kasutamist kui sunnivahendit.

Järeldused

Käesoleva töö põhjal ei saa väita, et vahistamist taotletakse ülemääraselt ning alusetult. Samas ei ole kõrvaldatud ka kahtlused, et prokurör ja kohtud otsustavad vahistamise üle ebapiisavalt kaalutledes. Vahistamisaotluste esitamise protsendi mõningane langus aasta- aastalt lubab oletada, et uurimisorganite töö on tõhustunud ning vajadus selle tõkendi kohaldamiseks on vähenenud. Oma osa võib olla siin alternatiivsetel menetlusviisidel. Samas vajaks

¹⁵ Mõningatel juhtumitel võib isik olla kahtlustatav mõlema paragrahvi alusel

¹⁶ Kohtumääruse, mida ei saa määruskaebusega vaidlustada, võib vaidlustada kohtuotsuse peale esitatavas apellatsioonis või kassatsioonis (KrMS § 383 lg 2)

¹⁷ antud probleemid puuduvad, kui isik on juba süüdistatava staatuses

täpsustamist regulatsioon vahistamise aluste osas, mis tooks kaasa diskretsiooniruumi vähenemise. Oluliselt sisulisemaks peavad muutuma vahistamismäärused.

Kindlasti tuleks edaspidi põhjalikumalt uurida ja jälgida vahistuse põhjendatuse kontrolli määruste trende. Praegu võib prognoosida, et aastal 2007 tõuseb vahistuse kontrolli määruste protsent võrreldes rahuldatud vahistamismäärustega veelgi. Samuti oleks oluline vahistusmääruse kontrolli täpsema regulatsiooni kehtestamine. Kehtiv kriminaalmenetluse seadustik ei sisalda sellekohaseid sisulisi nõudeid.

Täpsemat uurimist vajab kindlasti ka Lääne Ringkonnaprokuratuuri 2006. II poolaasta nn massiline vahistatute vabastamine enne süüdistusakti kohtusse saatmist. Nimetatud asjaolu võib viidata vahistamise kasutamisele uurimistaktikalistel eesmärkidel.

Käesolev ülevaade võiks olla käsitletud lähtekohana vahistamisega seonduva seadusandluse ja praktika sügavamal käsitlemisel.

Timo Reinthal

Analüütik

Tabel 1

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
2004. II poolaasta											
Tartu Maakohus	245	244	1766	4		20	13,9	1,6	8,2		
Harju Maakohus	543	523	2828	12		60	19,2	1,7	11,5		
Pärnu Maakohus	167	165	1070			19	15,6		11,5		
Viru Maakohus	242	227	1518	4		6	15,9	1,8	2,6		
Kokku	1197	1159	7182	20		105	16,7	1,7	9,1		
Keskmine							16,2				
2005. aasta											
Tartu Maakohus	415	409	3910	0		23	10,6		5,6		
Harju Maakohus	1206	1129	7869	43		131	15,3	3,1	11,6		
Pärnu Maakohus	266	253	2957			29	9,0		11,5		
Viru Maakohus	418	393	3850	2		82	10,9	0,5	20,9		
Kokku	2305	2184	22496	45		265	10,2	2,1	12,1		
Keskmine							11,4				
2006. aasta											
Tartu Maakohus	365	362	4191	2	50	16	8,7	0,6	5,1	13,8	
Harju Maakohus	1129	1081	8077	36	21	192	14,0	2,7	18,1	1,9	
Pärnu Maakohus	290	266	2968		108	35	9,8		22,2	40,6	
Viru Maakohus	363	341	3866	5	18	109	9,4	1,5	33,7	5,3	
Kokku	2147	2050	19102	43	197	352	11,2	2,1	19,0		
Keskmine							10,8				
Üldine keskmine							12,8				

1. - prokuratuuride poolt esitatud vahistamistaotluste arv
2. - vahistamistaotluste rahuldamise arv
3. - Kriminaalasjade üldarv kahtlustatavatega kriminaalasjades
4. - rahuldatud vahistamistaotluste tühistamise arv Ringkonnakohtute poolt
5. - vabastatute arv KrMS §134 lg 2 alusel
6. - Vahistuse põhjendatuse kontrolli taotlused
7. - vahistamistaotluste % kahtlustatavatega kriminaalasjade üldarvust
8. - Ringkonnakohtute poolt tühistatud vahistamistaotluste %
9. - vahistuse põhjendatuse kontrolli taotluste % rahuldatud vahistamistaotluste arvust
10. - vabastatute % enne kohtumenetlust rahuldatud taotluste arvust (KrMS §134 lg 2 alusel)